

פאול הינרמית

למוד מרוכז

של

הרמוניה מסורחית

עם חרנילים רבים ועם מינימום של כללים

הסחרגים:

א. א. כוסקוביץ

ה. שמואלי

הוצאת ינן פרומ את שרייבל תל-אביב
שום ושוח' בע"מ. לונדון

מבוא

ידידתנו החזקה, ההרמוניה, שפעם כובדה כשסת-הוראה שאין לוחר עליה ושאינו מוכה ממנה, היה עליה לרדת מן הדוכן אשר עליו העמדה עיי ההערצה הכללית, הסבה לכך אינה כל כך ביחס של אותם התלמידים אשר מעולם לא ראו בלמוד ההרמוניה אלא צרה הכרחית; הסבה היא בשכנוע ההולך וגובר (סוף-סוף) בין מורים רבים, שלפני אפשר, אמנם, לעקוב וזו מה אחר כללי ההרמוניה מתוך הערכת המסורת גרידא, אך מוטב לסמוך יותר על עצמאות כאמור למישורו כונות יצירה או בעיות תיאורטיות מדרגה גבוהה יותר, היצירה המוזיקלית התקדמה לאורך שבילים אשר לא היה בכחה של הוראת ההרמוניה לעקוב אחריהם. עקרונות מבנה המספלים רק במספר מצומצם של אפשרויות אקורדיות, הגבלות טונליות, תלות מפורזת ברשום, בסיס אקוסטי בלתי מספיק — אלה הסבות אשר מפניהן מפגרת הוראת ההרמוניה במרוץ בין היצירה המוזיקלית לבין ההוראה התיאורטית, ארוכות כתבת על נושא זה. באמנות החבור המוזיקלי הקדשתי מאות דפים למתיחות בקורת על התיאוריה ההרמונית המסורתית והצמתי הצעות לשפורה, כך שעתה יכול אני לחסוך לעצמי וכוח רב על נושא זה.

על אף הירידה בהערכת הוראת ההרמוניה המסורתית, עלינו בכל זאת לראות בה את הענף החשוב ביותר של ההוראה התיאורטית, לפחות כל זמן שהיא לא תחלף בשפה טובה ומוכנת יותר, בה יכיר הכל ויקבלנה וגם אחר עכבר שטה חדשה כזו תשמוך ההרמוניה המסורתית על מעמדה הרם כשטה היסטורית שתשיבת רבה נודעה לה פעם — אמנם כבר לא כחלק מתכנית הלימודים של תלמיד הכנור או הפסנתר המעונה, אבל כחומר חשוב ביותר בעטלחתם של מורים לתיאוריה חוקרי תולדות המוזיקה העתידיים.

בשני המצבים — הנוכחי, בו נעלמת במהרה האמונה בכח המני של כלל ההרמוניה הישנים מה העתיד לבוא, בו יהיו החוקים ענינו של החוקר המסתכל אחורה ושל המנתח המוזיקלי בלבד — קשה להניח, כי ישתוקק מישהו להקדיש זמן רב מן המינימום הדרוש לרכישת ידיעות הרמוניות, לכן עיקר העקרונות בהוראת מקצוע זה הוא לתת למתלמד את החומר הדרוש לו מרוכות, תוך תכלסה מתמדת של הבסיס ההיסטורי הן ותוך הבהרת הערך המעשי היחסי בלבד של למודיו בהרמוניה, רק אחרי זאת אפשר לפתוח לפניו את שטח ההרמוניה המקיפות יותר, ההוראה צריכה להיות מהירה, אך רצינית, וכדי לחמך ויטודיות יכולים ללכת בד בבד אם נותר על דברים מעורפלים, יוצאים מן הכלל או המבוססים על חשבוים טונליים וסובייקטיביים גרידא למולנו, אין הסבב כפי שהוא מתואר בספרי למוד הרמוניה רבים, העושים מההרמוניה מדע עמוק וקשה — אמנות טודית כמעט נהפוך הוא, ההרמוניה היא אמנות פשוטה, המבוססת על כמה כללים מעשיים הנגזרים מעובדות היסטוריות ואקוסטיות — כללים הנחנים על נקלה ללמוד ולשמש אם אין מערפלים אותם בעניי מליצות פסאודו-מדעיות, על כן אפשר להציג לפני התלמיד ללא כל קושי ובצורה פשוטה ומרוכזת.

כל הזכויות שמורות 1950 להוצאת יגן, תל אביב
ALL RIGHTS RESERVED
EDITION «NEGEN» FROM & SCHREIBER, TEL AVIV
COPYRIGHT BY SCHOTT & CO. LONDON
PRINTED IN ISRAEL נדפס בישראל

פומיאופסם, דפוס קאופר אח ברוך תל אביב
מסודר עיי דפוס רחובות אח פדרכום, תל אביב
נדפס בסיוע המדור למוסיקה של משרד החינוך והתרבות

העבודה שספרי-למוד הרמוניה כרסתניים מופיעים למרות הצורך בהוראה מרוכזת וברורה, אינה מעידה, לפי דעתי, על הרחבה מתמדת של השפה ועל שכלולה. ההרמוניה, כשמה ותיאורית וכאמצעי פדגוגי, נחקרה ושוכללה כבר בפרטי פרטיה; החמר שלה נוחת, פורק והרכב חזרה אינספור פעמים; עם רצוננו הטוב ביותר לא נוכל לגלות בה שבילים חדשים שטרם דרכו עליהם. נראה לי, כי רוב המחיקאים מנסים להרגיע את מוסר-הכליות המציק להם ע"י קריאה חרוזה ולמוד באינסוף ההוצאות והחדרות על האמת הנושנה בלבד. חדש למעשה אין איש שבעצמו מלמודיו הקודמים בהרמוניה, מצד אחד הוגש לו החמר בצורה בלתי נעימה, מצד שני נראתה לו כל פעילות אחרת וחשובה מלמודים תיאורתיים, אשר השפעתם על ההשגים המחיקליים המעשיים שאותם רכש לעצמו בהתחלת למודיו הייתה כה זעומה, קוים, אפוא, את ספר ההרמוניה האחרון, כפי שנקנו אחרים לפניו, על מנת להשלים סוף סוף את החסר (בדרך כלל הכונה היא להגיע לסוף החמרון) ולגלות, אולי, אי אלו סודות, אשר בישותם מאחורי מסך התיאוריה המחיקלית חדש-פחות או יותר, כל מחיקאי כאילו היה זה אפשרי לחוות במסתורי הרוח היוצרת רק ע"י פתיחת מסך חשוך זה! כמה שלא נקרא בספרי הרמוניה, לא נמצא בהם גלויים חדשים, ואף המחזות הגדולים ביותר לא יצליחו בכך, במקרה, שיקחו על עצמם כתיבת ספר-למוד חדש להרמוניה.

לשם מה, ובכן, נסיון חדש, אם אחד האמור למעלה יהיה גם זה חסר-תועלת וחסר-ערך ככל היתר? התשובה לשאלה זו היא שאני צועד צעד אחרונה בהכרה ובידיעה מלאה על אי-חשיבותו היחסית, מסרת הצעד אינה לספק תמיכה מסורתית לעקרונות שהובטו באמנות החבור המחיקלי (שאינה דרושה, היות ובשביל הקורא המבין בולסת המסורת בכל עמוד של עבודה זו), כי אם להקל על הלמוד המהיר הנזכר למעלה ולעשות זאת בדרך הא-טכולסטית האפשרית, כך שירגש בהתמדה קשר הדוק עם המחיקה החיה, נכון, אמנם, כי גם בספר זה ישנם די חוקים, אך הם צומצמים למינימום המחולק, מצד שני הקדשה תשומת-לב מיוחדת לספק חמר לעבודה מעשית לעצם הכתיבה, פסוקים מתוך טחיקה-מכל, הסוגים והסגנונים במדה שאפשר להציג סגנון ע"י השמוש בצירוף מיוחד של חמר אקורדי מופיעים במספר רב, ע"י כך ישיג, כפי הנראה, המתלמד — המושג את דרכו דרך אוסף בעיות שונות זה — ידיעה מקיפה ויסודית יותר בהרמוניה מאשר יוכל להשיג אחר עמל רב במסות כבדות, מעמיקות ומלומדות על הרמוניה וזאת מבלי לפסס בכללים. אין המתלמד צריך להיות בעל כשרון קומפוזיטורי בהיות ספר זה מבלי בחומרה לתהליך הסכני שבחבור הרמוניות, הריהו מאפשר לכל מחיקאי וחובב מחיקה מחוסר כל רעיון יצירה להשתלם על התרגילים הנכללים בו.

בטבע החמר הוא, כי גם ששת הוראה מרוכזת ביותר מוכרח לעקוב בקרוב אחר ההתפתחות ההיסטורית של החבור המחיקלי, כפי שנהגו בקומפוזיציה חפשית, ללא הגבלה ע"י כללי ספרי-למוד, דבר זה נכון לפחות במדה שהתרגילים המשתמשים בחמר אקורדי פשוט, מתאימים לתקופה מקדמת יותר בסכניקה הקומפוזיטורית, בו בזמן שעם ההשתלשלות ההולכת וגדולה על אקורדוס

וצרופיהם ויחסים טונליים, מתקרב המתלמד במדה נכרת לנהוג בעשרות השנים האחרונות, אך היות ואין התרגילים שלנו משמשים לתכליות היסטוריות ואף לא לסגנוניות, הרי התאמה זו בקוים כלליים להתפתחות הקומפוזיציה החל מ-1600 ועד ל-1900 מספיקה לחלוטין, בהסתכלנו אחורה, כפי שאנו עושים זאת, מתקופתנו אנו, בה ידועים על בורס החמרים בהם משתמשים, אל טכניקה הנמצאת בשלב של חפזים ותגליות, יכולים אנו לחסוך לעצמנו דרכים עקלקלות רבות ושבילים צרדיים, בהם היו נאלצים לנוע המגלים והמחפשים הראשונים; על מנת להשיג שלטון רב יותר על החמרים שלנו נוכל, לאמתו של דבר, להדגיש תהליכים מכניים מסוימים ולהזניח אחרים בהשוואה עם השטה המעשית בה השתמשו הקומפוזיטורים בעבר, כאן לא נתחשב ביסודות ההיסטוריים, פיסיקליים ופסיכולוגיים של שטח העבודה שלנו, המעוניינים בהם יוכלו לעין בספרות המתאימה, כמרכן, וחרנו כאן, על הדגמות מברורות מתוך הספרות המחיקלית; זה מתפקידו של המורה להראות לתלמיד את מקומות המצאם של דוגמאות אלה.

התרגילים הנכללים בספר זה מובילים את המתלמד מן הצעדים הראשונים של חבור הרמוני אל הצורות הממוכמות ביותר בסכניקת ההתקיים בשביל כותה קטנות של תלמידים בעלי כשרון תקין, הנפגשים פעמים בשבוע, צריך חמר זה לספק עבודה לתקופה של שנה עד שנתיים. בשביל עובדים אמיים, אשר עבדו אין התרגילים מספיקים, יכול המורה לספק נוספים, בו בזמן שתלמידים מכשרים יוכלו לרכוש לעצמם קלות נכרת בעבודה גם אם יעברו על חלק מן החמר בלבד.

העבודה שאפשר להורות את ההרמוניה לפי עקרונות אלה הוכחה ע"י כחה, אשר למענה ובהשתתפותה הפעילה חובר ספר למוד קצר זה, בבית הספר למחיקה של י"ל עברנו על חמר זה ביסודיות במשך שבועות מספר, הרצון לעזור למורים ולתלמידים אחרים, אשר הרגישו, אולי, מאד בצורך בחמר תרגול רב ומגוון, הוא אשר הביאני להוצאת ספר זעיר זה.

פאול הינדמית

מכללת י"ל
ניד'היון, קונקסיס
ינואר, 1943

רשימת המונחים העבריים בספר זה

The circle of fifths	Quintenzirkel	מעגל הקינמות
Accidentals	Versetzungszeichen	סימני החק
Measure	Takt	משקל
The range of voices	Stimmenumfang	הקף הקולות
Stave	System	מחשוש
Crossing of the voices	Stimmkreuzung	הצטלבות קולות
Spacing	Zwischenraum	מקום
Close position	Enge Lage	מצב סגור
Open Position	Weiße Lage	מצב פתוח
Degree	Stufe	סדרה
Leading tone	Leitton	טון מוביל
Root	Grundton	טון יסוד
Connection of chords	Akkordverbindung	חבור אקורדים
Voice leading	Stimmführung	הולכת קולות
Hidden octave	Verdeckte Oktave	אוקטבה נסתרת
Caesura	Einschnitt	חלק
Resolution	Auflösung	פתרון
Inversion	Umkehrung	הפוך
Figured bass	Bassbezeichnung	בס מסומן
Non-chord tones	Harmoniefremde Töne	מונים זרים לאקורד
Changing tone	Wechselnote	טון חוזר
Passing tone	Durchgangsnote	טון עובר
Suspension	Vorhalt	טון עושה
Anticipation	Vorausnahme	טון מקדים
Neighbouring tone	Nebennote	טון סמוך
Neighbouring tone left by skip	Ausspringende Nebennote	טון סמוך עוזב
Neighbouring tone approached by skip	Einspringende Nebennote	טון סמוך נכנס
Free tone	Freier Ton	טון חפשי
Augmented triad	Übermäßiger Dreiklang	אקורד משולש מוגדל
Diminished triad	Verminderter Dreiklang	אקורד משולש מוקטן
Deceptive Cadence	Trugschluss	סיום מרומה
Half-Cadence	Halbschluss	אתח
Alteration	Alteration	החק
Cross relation	Querstand	החק מרוכסן
Secondary seventh chords	Nebenseptakkord	ספאקורד שניוני
Secondary dominant	Nebendominante	דומיננטה שניונית

מבוא להוצאה העברית

ענין אותי לשמוע, כי ספרי ההוראה שלי קנהגזם בישראל. העוסקים בהם ינלו עד מהרה, כי ספרים אלה נכתבו אך ורק לשמור בבית הספר. הם מתחשבים בכעיותיהם של כל המשתתפים, לא רק של התלמידים בלבד, אלא גם של המורים. הם נוצרו תוך כדי עבודה קונסטרקטיבית משותפת עם כתות ההוראה והנני חקוה, כי עבודה זו, יהיה בה משום גורם מסייע להסתכלות אחרת יותר בתרנולים, אשר לפניהם מכפי שהיא נהוגה בדרך כלל במקרים כאלה. ציריך, נובמבר 1951

דבר המתרגמים

המחבר הסתכל בספרי לסוד עיוניים בשפת המוזיקה הגיע אותו לעבודה התרגום של הספר הזה. בחרנו בעבודותיו המאורחיות של הינרמית, הקומפוזיטור והמורה הדגול, היות ובעינינו הולמוח אלה את השקפת תפוחו על חסר החבור הסתיקלי. עבודות אלה נחתנות מכניקה יסודית רצינית ומרוכות למחלסד סבלי להעמים עליו כללים אינן: כללים שעבר עליהם הכלה בעל חסר כל קשר אורני ביניהם לבין המציאות הסתיקלית המתגלית חסר ביצירותיהם של הקומפוזיטורים הגדולים, אך יחד עם זאת יוכח המחלסד עד מהרה, כי אין החבור הסתיקלי דבר של הפקר.

התרגילים, שבספר מעמידים את המחלסד בפני דרישות רציניות אך יחד עם זאת רובם גורמים לספוק מוזיקלי, על כן יכולנו לקרוא לספר זה: יחורח ההרמוניה ללא דמעות.

חודת כלנו מניעה למנהל מדור המוזיקה, למר פ. פלג, שתסך בהופעת הספר בעברית וזכו כן למורים, פרוץ את שרייכר, שלא נרתעו אחרת מהקשים העצומים שסמרו בדרך להרפסתו.

חל אביב, סחו 1951